

NIKAIYA'DAN YENİ YAZITLAR IV: İZNIK ARKEOLOJİ MÜZESİ (BURSA)
NEW INSCRIPTIONS FROM NICAIA IV: IZNIK ARCHAEOLOGICAL MUSEUM (BURSA)

HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK*

Özet: 2011 yılında Gül Karaüzüm'ün (Müze Müdür Vekili) izniyle İznik Arkeoloji Müzesi'nde çalışılmıştır. Makalede, İznik Arkeoloji Müzesi'nden yayımlanmış 4 yeni yazıt tanıtılmaktadır: 1) Tiberius Caudius'un oğlunun Ana Tanrıça'ya bir adağı; 2) Hostilia Briseis'in oğlu Briseianus ve ev halkı için Artemis'e adağı; 3) Zeus Soter'e bir adak; 4) Bouleutes [...] Severus, eşi Casia Maxima ile yeğeni Pontia Pactumeia'nın mezarı. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen yazıtlar İznik İlçesi'nden (Bursa) toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bithynia • Nikaia • İznik Arkeoloji Müzesi • Ana Tanrıça • Artemis • Zeus Soter

Abstract: Epigraphic research was conducted in the Iznik Archaeological Museum (Bursa) in 2011 with the permission of Gül Karaüzüm (acting Director of the Museum). This paper introduces a compilation of 4 unpublished inscriptions which are now in the museum: 1) A votive offering of Tiberius Caudius' son to the Mother Goddess; 2) A votive offering of Hostilia Briseis to Artemis for her son Briseianus and his household; 3) A dedication to Zeus Soter; 4) The graves of bouleutes ... Severus, his wife Casia Maxima and his nephew Pontia Pactumeia. These inscriptions dating from the Roman Imperial Period were collected from the Iznik region (Bursa).

Keywords: Bithynia • Nicaea • İznik Archaeological Museum • The Meter Theon • Artemis • Zeus Soter

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden alınan bir izinle 2010 yılında, bu satırların yazarının başkanlığı altında Sakarya İli Pamukova-Geyve-Taraklı ile Bilecik Merkez İlçe Osmaneli-Gölpazarı'nda (Bilecik) "Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüze Araştırması" projesi başlatılmıştır. Adı geçen bu yerler antikçağda Nikaia kentinin egemenlik alanı içinde yer almaktaydı. Bu nedenle söz konusu proje kapsamında, 2011 yılında İznik Arkeoloji Müzesi'nde de (Bursa) epigrafik bir çalışma gerçekleştirilmiştir¹. Makalede, İznik İlçesi'nden müzeye kazandırılmış 3'ü adak 1'i mezar yazıtı olmak üzere toplam 4 yeni yazıt tanıtılmaktadır.

1. Tiberius Caudius'un Oğlunun Ana Tanrıça'ya Adağı

Günümüze sağ tarafı sağlam ulaşan ve mermere yakın kireçtaşından yapılmış adak. Ön yüz işlenmiş, geri kalan yüzler ise kaba bırakılmıştır. Ortada, sol elinde bir *patera* tutarak tahtta oturan *kalathos*'lu bir kadın figürü yer almaktadır. Tanrıça'nın sağında ise ayakta duran bir aslan motifi bulunmaktadır. Bunların üstünde ise, üçgen bir alınlık; ortasında ise bir *phiale* vardır.

Buluntu Yeri : Bilinmiyor. Bugün İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenmektedir.

Ölçüler : Y.: 1.01 m; G.: 90 cm; D.: 40 cm; HY.: ca. 2.3 cm.

Tarih : M.S. I.-II. yüzyıl.

* Dr., Marmara Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul. hsoztrk@yahoo.com

¹ Müze'de çalışma izni veren Sayın Arkeolog Gül Karaüzüm'e (2011 yılı Müze Müdürü Vekili), yardımlarından ötürü müze çalışanlarından Arkeolog Kemal Çibuk'a, müzedeki yazıtları kopyalamama yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Bülent Öztürk'e (Sakarya Üniversitesi) ve Ceren Pilevneli'ye (MA, Marmara Üniversitesi) teşekkür ederim.

[---]Τιβεριίου Καυδίου.

Çeviri:

Tiberius Caudius (oğlu) filancanın [Ana Tanrıça'ya adağı(?)].

1 Καυδίου bir Roma *nomen gentilicium* olan Caudius'un Hellence biçimidir ve Nikaia'da ilk kez belgelenmektedir. Caudius şahıs adına, başta İtalya olmak üzere Akdeniz Dünyası'nın batısında oldukça sık rastlanmaktadır. Örnekler için bk. Apulia et Calabria², Hispania Citerios³, Lusitania⁴, Noricum⁵, Picenum⁶, Roma⁷, Samnium⁸.

Yazıt taşıyıcısının sol tarafı kırıktır ve adakta bulunan kişinin de adı bu nedenle bilinmemektedir. Adağın üzerindeki figür Ana Tanrıça olma ihtimali yüksektir. Şimdiye kadar Nikaia'dan Ana Tanrıça'ya adandığı bilinen yazıt sayısı sınırlıdır⁹. Sadece yazıt değil, aynı zamanda Nikaia'da Ana Tanrıça için darp edilen sikkeler de oldukça azdır. Bu sikkeler üzerinde Ana Tanrıça bizim yazıt taşıyıcımızda da olduğu gibi genelde bir elinde *patera*'sını tutarak, *kalathos*'uyla tahtta oturur vaziyette ve ayaklarının dibinde iki aslanla betimlenmektedir¹⁰.

2. Hostilia Briseis'in Tanrıça Artemis'e Adağı

Günümüze sağlam bir şekilde ulaşan, kireçtaşından yapılmış, alt ve üstü profilli bir adak steli. Üst sağ ve sol kenarlarda akroter; ortasına ise bir rozet işlenmiştir. Yan ve arka yüzler düzlenmiş; üst kısmında sunu yapılması için bir alan meydana getirilmiştir.

Buluntu Yeri : Bilinmiyor. Bugün İznik Arkeoloji Müzesi Bahçesi'nde sergilenmektedir.

Ölçüler : Y.: 67 cm; G.: 36 cm; D.: 25 cm; HY.: 1.1-3.1 cm.

Tarih : M.S. I.-II. yüzyıl.

² AE 1994, 451.

³ I Ampuritanas 174.

⁴ CIL II. 6271.

⁵ AE 1965, 262.

⁶ CIL I. 862.

⁷ CIL VI. 34574.

⁸ AE 1980, 368.

⁹ Nikaia'da Ana Tanrıça'ya adanmış yazıtlar için bk. I.Nikaia 1051, 1052. Bithynia'dan bilinen adak yazıtları örneği için bk. Klaudiopolis (Adak *et al.* 2008, 83 no. 7, 8), Modrena (Çokbankir 2010, 325 no. 1[?]), Nikomedia (TAM IV. 1 90, 91).

¹⁰ RG 417 no. 143, 494 no. 767; 499 no. 789, 505 no. 829.

- Ἀγαθῆι τύχη·
 2 θεᾷ *vac* Ἀρτέμιδι
 Ὀστιλία Βρεισηῖς
 4 κατὰ ὄναρ *vac* ὑπὲρ
 τοῦ υἱοῦ Βρεισηϊανοῦ
 6 καὶ τοῦ οἴκου.

Çeviri:

Hayırlı uğurlu olsun! Hostilia Briseis gördüğü rüya üzerine (bu adağı) oğlu Briseianus ile ev (halkı) için Tanrıça Artemis'e (sundu).

2 Nikaia'dan Tanrıça Artemis'e yapılmış başka bir adak yazıtı INikaia 1501'den bilinmektedir¹¹.

3 Βρεισηῖς = Βρῆσηῖς: -ει yerine -ι kullanımı için bk. Gignac 1976, 190, 249. Homeros'un *Ilias* adlı eserinde zikredilen bir isim olan Briseis [Βρῆσηῖς] adı Nikaia'dan ilk kez belgelenmektedir. Bu isim Bithynia'da daha önce, *Prusa ad Olympum*'daki başka bir yazıttan bilinmektedir¹².

3 Ὀστιλία: Bir Roma *nomen gentilicium* olan Hostilia'nın Hellence formudur. Bu şahıs adının *masculinum* hali olan Ὀστιλῖος şekli de Nikaia'dan belgelenmiştir¹³.

5 Βρεισηϊανός = Βρῆσηϊανός¹⁴: Roma İmparatorluk Çağı'nda Küçük Asya yazıtlarında, birçok şahıs adının sonunun Latince'deki *-ianus*'un Hellence formu *-ianός* ile bitmesi oldukça sık görülmektedir. Roma'nın gücünün yayılmasıyla birlikte şahıs adlarının sonlarına *-ianός* eklenmesi ya da bu şekilde sonlandırılması Hellenler arasında bir moda haline gelmiştir¹⁵. Hellenler bunu sadece aile adlarına değil aynı zamanda *praenomina* ve *cognomina*'larına uygulamışlardır. Bu şekilde oluşturulan yeni isimler filyasyonu göstermek için de kullanılmıştır: Şöyle ki, Μαρκιανός, Μάρκος'un oğlu olabilir ya da Ἀσκληπιόδοτιανός, Ἀσκληπιόδοτος baba adına işaret edebilir¹⁶. Sadece baba adından değil, aynı zamanda anne adından türetilen ve sonu *-ianός*'la biten isimler de

¹¹ Adı geçen tanrıça için Bithynia Bölgesi'nde yapılmış adak yazıtları hakkında ayrıca bk. IApameia 46. (Apameia); Adak *et al.* 2008, 87 no. 13. (Klaudiopolis); TAM IV. 1, 52 (Nikomedea).

¹² IPrusa 93. Bu adın Küçük Asya'daki diğer örnekleri için bk. IAnazarbos 36 (Anazarbos/Kilikia); Bosch 1967, 54 no. 57 (Ankyra/Galatia); Alt.v.Hierapolis 180 (Hierapolis/Phrygia); ISelge 22, 30, 46, 47, 50 (Selge/Pamphylia); SEG XIV. 801 = XXX. 1508 = XLVII. 1761 (Hadrianoi-Kremna arası/Pisidia). Ayrıca bk. LGPN VA s.v. "Βρῆσηῖς"; IPrusa 125 vd.

¹³ INikaia 34; Adak – Akyürek-Şahin 2005, 145 vd. no. 12 = SEG LV. 1353.

¹⁴ Söz konusu isim konusunda görüşlerini paylaşan ve konuya ilişkin literatüre ulaşmamı sağlayan Sayın Dr. D. Dana'ya (French National Centre for Scientific Research. Anthropologie et histoire des mondes antiques) teşekkürü bir borç bilirim.

¹⁵ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Corsten 2010, 456–463.

¹⁶ Corsten 2010, 456.

mevcuttur¹⁷. Bundan dolayı, adakta adı geçen Βρισηϊανός'un adı da annesinin adı olan Βρισηϊς'ten türetilmiş olmalıdır.

Hostilia Briseis ile oğlu Briseianus'un, yazıtta baba adlarının yer almaması, onların bir köle olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Prusa ad Olympum'da bulunmuş bir yazıtta geçen başka bir köle kadının da adı Briseis'tir¹⁸.

3. Zeus Soter'e Adak

Günümüze hemen hemen sağlam bir şekilde ulaşan, kireçtaşından yapılmış, alt ve üstü profilli bir adak steli. Yan ve arka yüzler düzlenmiştir.

Buluntu Yeri : Bilinmiyor. Şimdi İznik Arkeoloji Müzesi deposunda yer almaktadır.

Tarih : M.S. I.-II. yüzyıl.

Δι
2 Σωτήρι.

Çeviri:
Zeus Soter'e.

1 Σωτήρ¹⁹.

4. Boule Üyesi --- Severus ile Eşi Casia Maxima ve Yeğeni Pontia Pactumeia'nın Mezarı

Günümüze 4 parça halinde ve sol tarafı kırık bir şekilde ulaşan, kireçtaşına yakın bir taştan yapılmış lahit teknesinin(?) ön yüzü. Sağ yan tarafta stilize halde bir sütun motifi yer almaktadır.

Buluntu Yeri : İznik İlçesi Çiçekli Köyü'nde bulunmuş ve Koleksiyoner Işıl Akbaygil tarafından Müze'ye bağışlanmış. Bugün İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenmektedir.

Ölçüler : Y.: 74 cm; G.: 1.69 m; D.: 14 cm; HY.: 3.7–11.3 cm.

Tarih : M.S. II. yüzyıl.

¹⁷ Corsten 2010, 462 vd.

¹⁸ IPrusa 93.

¹⁹ Zeus'un en sık karşılaşılan *epitheton*'larından birisi olup; Nikaia'dan bilinen Zeus Soter adakları için bk. INikaia 32; 1131; 1132; SEG XXXIII. 1089; Adak – Akyürek-Şahin 2005, 135 vd. no. 1; Dönmez-Öztürk 2013, 285-292. Bithynia Bölgesi'nden bilinen diğer Zeus Soter adak yazıt örnekleri için ayrıca bk. Klaudiopolis (Adak *et al.* 2008, 84 no. 9; IKlaudiopolis 63), Modrena (Dönmez-Öztürk 2012, 66 no. 1), Nikomedia (TAM IV. 1 24; 61; Halfmann – Schwertheim, 1986, 132 no. 3 = SEG XXXVI. 1154); Prusias ad Hypium (IPrusias 31, 65).

- [---] Σεο]υέρος βουλευ[τ]ῆς ζῶν ἑαυτῷ τὴν σορὸν
 2 [κατεσκευά]σα καὶ τῇ γλυκυτάτῃ γυναικί Κασίᾳ Μαξίμῃ
 [ἀμ]έμπ<τ>ως ἔτη λ' καὶ τῇ ἀνεψιᾷ Ποντία Πακτου-
 4 [μεία ---]εῖνῃ ζησάσῃ ἔτη γ' μῆνας τέσσαρας ἡμέρας
 [---] μετὰ τὸ κατατεθῆνα[ι] με ἕτερον μηδένα βλη-
 6 [θῆνα· ἐὰ]ν δέ τις σκυλῆ τὸ μνημεῖον ἢ ἕτερόν τινα εἰς
 ὄν βάλῃ δώσει προστείμου τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ
 8 * ,βφ'.

Çeviri:

Ben Boule üyesi ... Severus bu mezarı hayattayken kendime ve 30 yıl kusursuz bir yaşam süren çok sev-gili eşim Casia Maxima ile 3 yıl 4 ay ve ... gün yaşamış olan yeğenim Pontia Pactumeia'ya yaptırdım. (Benim) gömülmemden sonra, başka hiç kimse gömülmeye (izinli değildir). Şayet birisi mezara zarar verirse veya bir başka (cesedi) içine koyarsa, pek kutsal hazineye ceza olarak 2.500 denaria ödeyecektir.

1 Mezar sahiplerinden Severus, kırsal alandaki bir yerleşimin değil, Nikaia antik kentinin *boule* üyesi olmalıdır. Zira yazıtın bulunduğu yer olan Çiçekli Köyü'nün İznik İlçesi'ne, yani Nikaia ken-tine yaklaşık 6 km. mesafe gibi oldukça yakın bir yerde olması, bu şekilde düşünmemize neden ol-maktadır. Severus dışında, kent içinden bilinen bir başka *boule* üyesi daha I.Nikaia 95'ten tanın-maktadır. Yazıtta *boule* üyesi Severus'un baba adını zikretmemesi dikkat çekmektedir.

2 Κασία adı bir Roma *nomen gentilicium* olan Casia'nın Hellençe şeklidir. Bu şahıs adı INikaia 725, 1244, 1352 no'lu yazıtlardan bilinmektedir²⁰.

3 v.d. Πακτουμεία adı bir Roma *nomen gentilicium* olan Pactumeia'nın Hellençe şeklidir. Bu isim daha önce Göynük'ten (Bolu) belgelenmiştir²¹.

²⁰ Bechtel 1964, 545 ise, bu ismin Zeus Kasios'a ait olabileceğini ifade etmektedir (ayrıca bk. INikaia 1352).

²¹ INikaia 1473.

BİBLİYOGRAFYA

- Adak – Akyürek-Şahin 2005 M. Adak – N. E. Akyürek-Şahin, “Katalog der Inschriften im Museum von Adapazarı”. *Gephyra* 2 (2005) 133-172.
- Adak *et al.* 2008 M. Adak, N. E. Akyürek-Şahin – M. Y. Güneş, “Neue Inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis)”. *Gephyra* 8 (2008) 73-120.
- Alt.v.Hierapolis* C. Humann, C. Cichorius, W. Judeich – F. Winter, *Altertümer von Hierapolis*. Berlin 1898.
- Bechtel 1964 F. Bechtel, *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*. Hildesheim 1964.
- Bosch 1967 E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*. Ankara 1967.
- Boyana 1997 H. Boyana, *Bithynia Tanrıları ve Kültleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi. Ankara 1997.
- Corsten 2010 T. Corsten, “Names –ΙΑΝΟΣ in Asia Minor: A Preliminary Report”. Eds. E. Matthews, R. W. V. Catling, F. Marchand – M. Sasanow, *Onomatology: Studies in Greek Personal Names Presented to Elaine Matthews*. Oxford (2010) 456-463.
- Çokbankir 2010 N. Çokbankir, “Modrena ve Nikaia Teritoryumundan Yeni Yazıtlar”. *Olba* 18 (2010) 323-345.
- Dönmez-Öztürk 2012 F. Dönmez-Öztürk, “Göynük ve Mudurnu’dan Yeni Yazıtlar”. *MJH* II/2 (2012) 67-78.
- Dönmez-Öztürk 2013 F. Dönmez-Öztürk, “Nikaia’dan Yeni Adak Yazıtları”. *Cedrus* I (2013) 285-292.
- Gignac 1976 F. Gignac, *A Grammar of the Greek Papyri of the Roman and Byzantine Periods I: Phonology*. Milano 1976.
- Halfmann – Schwertheim 1986 H. Halfmann – E. Schwertheim, “Neue Inschriften aus Paphlagonien und Bithynien”. *EA* 8 (1986) 129-132.